

Nr 259.

Ankom till riksdagens kansli den 21 juni 1945 kl. 11 fm.

*Utlåtande i anledning av väckt motion angående fredsplanering
för försvarets arbetsplatser.*

(1:a avd.)

I en inom andra kammaren av herr *G. Johansson* i Stockholm *m. fl.* väckt motion (II: 187) har hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en fredsplanering för försvarets arbetsplatser i avsikt att tillföra dem arbete i sådan omfattning, att deras produktionskapacitet blir fullt utnyttjad och arbetskraften hålles samlad och fullt sysselsatt, varvid de anställda genom produktionsnämnder beredas medinflytande i företagens skötsel.

Motionärerna hava till stöd för sin framställning anfört följande.

Under kriget ha försvarets egna fabriker, verkstäder och varv i hög grad utbyggt. Våldiga summor av statsmedel ha investerats i statliga företag, som tillverka krigsmateriel av skilda slag och andra förnödenheter för försvaret. De företag som bedriva nytillverkning ha försetts med en dyrbar och modern maskin- och verktygsutrustning och samlats under försvarets fabriksstyrelses administration. Därutöver finns en rad verkstäder, vilka huvudsakligen syssla med reparationsarbeten.

De nytillverkande fabrikernas produktionskapacitet torde icke utan särskilda åtgärder komma till full användning vid en återgång till fredsförhållanden. Arbetarna vid dessa företag ha hänvisat till att företagens maskinella utrustning är av sådan art att de mycket väl kunna utnyttjas till standardtillverkning av massartiklar och andra produkter för andra statsföretag och för den öppna marknaden. I dessa företag har under kriget samlats en högt kvalificerad arbetarstam. Det borde vara ett statsintresse att icke dessa yrkesskickliga arbetare skingras för alla vindar och att icke byggnaderna och maskinerna få stå oräntabla.

Försvarsverkens civila personals förbund har därför i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslagit, att fabrikerna förutom arbetet för försvarets normala behov och lagerhållning »tillföras andra tillverkningar, varigenom fabrikationen kan hållas på toppen av utvecklingen och yrkesskicklig personal ständigt kan hållas samlad». Vad som gäller de nytillverkande fabrikerna gäller i stort sett även reparationsverkstäderna.

De företag, som sortera under försvarets fabriksstyrelse, ha från början organiserats affärsmässigt och redan bevisat sin konkurrenskraft gentemot den privata industrien. De företag, som sortera under marinförvaltningen, arméförvaltningen o. s. v., torde i många fall ha en byråkratisk och tungrodd

Bihang till riksdagens protokoll 1945. 6 saml. Nr 259.

ledning. Försvarsverkens civila personals förbund har i sin hemställan föreslagit att de anställda vid fabriker skola utse produktionsnämnder eller driftsråd, vilka säkert kunna ge värdefulla impulser till nya tillverkningar och beträffande företagens drift. Förbundet understryker särskilt, att konkurrenskraften icke får upprätthållas på bekostnad av de anställdas arbetsvillkor utan genom utnyttjande av de anställdas erfarenheter beträffande produktionen.

I sitt svar på förbundets hemställan har regeringen i allt väsentligt avslutit sig till synpunkterna i det remissyttrande, som avgivits av försvarets fabriksstyrelse. I detta yttrande heter det bland annat.

»Ur beredskapssynpunkt måste ledningen för försvarets fabriker tillse att under fredstid driften upprätthålles i sådan omfattning, att inrättningarna i fråga hastigt kunna igångsättas för krigsdrift. — — Utöver den personal som erfordras för att minimidriften skall kunna hållas måste ytterligare yrkeskunniga arbetsledare och arbetspersonal med nödvändighet finnas, vilken tillsammans med den för fredsdriften nödvändiga personalen skall utgöra kärnan av personalbeståndet i krigstid.

Vad härefter angår frågan, huruvida utöver den sålunda angivna minimidriften ytterligare tillverkningsuppgifter böra anförtros de statliga krigsmaterielfabriker, må framhållas, att omställningen till krigsdrift underlättas i den mån den fast anställda yrkeskunniga personalen ökas och under fredsförhållanden sysselsättes med kvalificerade tillverkningsuppgifter. Det är även ur ekonomisk synpunkt ett önskemål, att de kapitaltillgångar, vilka äro nedlagda i dessa företag, i möjligaste mån utnyttjas liksom ock att den vid företagen ur beredskapssynpunkt anställda personalen i största möjliga utsträckning användes i produktiv drift. Härigenom minskas statens beredskapskostnader.»

Försvarets fabriksstyrelse har enligt sitt remissyttrande verkställt en undersökning i vad mån förutsättningar finnas att vid styrelsen underställda fabriker bedriva annan tillverkning än den för vilken fabriker avsetts. Det har därvid visat sig att vid »Karl Gustafs stads gevärsfaktori, centrala torpedverkstaden och den till Åkers krutbruk hörande gasmaskfabriken ävensom vid vissa delar av de mekaniska avdelningarna vid ammunitionsfabriker tillverkningen utan mera betydande nyinvesteringar skall kunna inriktas på andra tillverkningsobjekt än dem, som för närvarande förekomma. — — Den för beklädnadsverkstäderna tillgängliga utrustningen torde utan större svårigheter kunna utnyttjas för andra ändamål än uniformstillverkning för försvaret.»

Vid ammunitionsfabriker och Åkers krutbruk anser fabriksstyrelsen att betydande nyinvesteringar behövas, om dessa företag skola ägna sig åt nya tillverkningsobjekt. Försvarsstyrelsen anser, att det vore naturligt, om de statliga fabriker »finge tjäna som underleverantörer åt sådana privata industrier, vilka tidigare anlitas för stora statliga beställningar, i den mån dessa industriers egen tillverkningskapacitet icke förslår.» De kunna vidare utnyttjas för statliga och kommunala behov, exempelvis uniformstillverkning och viss verktygstillverkning.

Försvarets fabriksstyrelse konstaterar således, att vissa nya tillverkningsobjekt kunna upptagas utan mera genomgripande omdispositioner. Större omläggningar och nyinvesteringar anser styrelsen i första hand böra förekomma beträffande »upptagande av tillverkningar, vilka icke förekomma inom landet eller där den inom landet tillgängliga kapaciteten icke är tillräcklig eller där statsmakterna av andra skäl finna en investering lämplig».

Till dessa försvarets fabriksstyrelses synpunkter, till vilka Kungl. Maj:t anslutit sig, torde åtskilligt kunna tilläggas. De anställda vid försvarets företag anse det icke nog med detta begränsade arbetsprogram. De anse, att statsintresset bäst tillgodoses, om de anställda vid företagen beredas full samsättning genom upptagande av nytillverkningar. Försvarets varv kunna utföra nybyggnader och reparationer lika bra som de privata. Chefen för örlogsvarvet har i skrivelse till regeringen understrukit, att arbetstillgången efter kriget kan väntas bli så stor, att de privata varven icke kunna fylla dem under rimlig tid, och tillägger:

»Det synes oss då lämpligt, att även örlogsvarven få hjälpa till med den allmänna uppbyggnaden och ej utestängas därifrån av några fiktiva principskäl, så att beställningarna kanske hellre få gå till utlandet än placeras på örlogsvarven och att örlogsvarvens personal i onödan tvingas ut att i marknaden öka de arbetslösa skara.»

Det betonas vidare i denna skrivelse, att det är dålig ekonomi att lära upp den yrkeskunniga personal, som behövs för marinens fartygsmaterial och komplicerade maskineri, för att sedan avskeda den under sommarmånaderna. Vidare betonas, att nytillverkningar avsevärt skulle förbilliga marinens reparationsarbete och göra hela driften mera ekonomisk. Om verkstäderna icke tillräckligt utnyttjas löpa de fara att bli föråldrade. Det heter vidare:

»Att få verkstäder ned på den nivån, att de äro för stora för att billigt kunna utföra de vanliga reparationsarbetena och personalen för fåtalig för att kunna åtaga sig ett plötsligt större reparationsarbete (bottenreparation å ett fartyg) är synnerligen dålig ekonomi och verkligt dålig beredskap.»

Det synes oss därför vara ett statsintresse att marinens örlogsvarvs produktionskapacitet till fullo utnyttjas genom att de tillåtas konkurrera om beställningar för handelssjöfartens behov.

Liknande synpunkter kunna anföras beträffande försvarets bil- och motorverkstäder och flygplansverkstäder.

Vad nytillverkningar beträffar kunna ingenjörerna och arbetarna vid försvarets företag ge synnerligen värdefulla anvisningar. Så kunna exempelvis krutbruken, som äro moderna kemisk-tekniska fabriker, utnyttjas till exempelvis medicintillverkning, varigenom en betydande del av den stora läkemedelsimporten från Tyskland kan bli onödig. Arméns konfektionsfabriker, tvättinrättningar o. s. v. kunna i största utsträckning arbeta även för civila ändamål. Det svåraste är fredstillverkningen för ammunitionsfabrikerna. De borde dock kunna svara för tillgodoseendet av det svenska behovet av jaktammunition.

Motståndet till arbetarnas förslag kommer uteslutande från de privata industrier som under hela kriget tjänat jätteprofiter på de statliga beställningarna men som nu vilja förhindra, att försvarets egna företag uppträda som konkurrenter på den civila marknaden. Det finns ingen anledning att falla undan för dessa privata intressen.

När kommunistiska riksdagsgruppen stödjer detta förslag från försvarsverkens arbetare utgå vi inte från någon principiell ståndpunkt, att kapitalistisk statsdrift under alla förhållanden skulle vara att föredraga framför privatkapitalistisk drift. Statens lönepolitik mot de anställda i de olika statsföretagen och den byråkrati, som ofta råder i dessa företags ledning, ha gjort det nödvändigt för oss all gång på gång understryka skillnaden mellan förstatligande under monopolkapitalismens stat och den socialisering vi eftersträva. I detta speciella fall anse vi, att det är ett stort intresse för Sveriges försvar, för vår beredskap och för vårt folk, att de dyrbara maskiner som anskaffats

icke få rosta ner och att den skickliga arbetarstam som samlats kvarhålls i försvarets tjänst och beredes full sysselsättning.

Kungl. Maj:t har, som vi tidigare påpekat, i princip anslutit sig till försvarets fabriksstyrelses remissyttrande om fredsproduktion i viss begränsad omfattning. Enligt vår mening bör detta vidgas dithän, att de anställda vid företagen även under fredstid beredas full sysselsättning. Som vi hittills kunnat utröna ha hittills inga åtgärder vidtagits från Kungl. Maj:ts sida för att planlägga en sådan omställning av företagen. Initiativet måste komma från Kungl. Maj:t. Dröjsmål kommer att medföra arbetslöshet och stora ekonomiska förluster för staten. En planläggning av de slag som de anställda begärt torde stå i bästa samklang med arbetarrörelsens efterkrigsprogram, till vilket väljarnas majoritet anslutit sig.

Utskottet. Den i motionerna berörda frågan om utnyttjandet under fredsförhållanden av försvarets industriella företag för tillverkning m. m. för civila behov synes utskottet böra tillmätas stor betydelse. Med hänsyn såväl till kraven på industriell krigsberedskap som till arbetsmarknadspolitiska synpunkter är det angeläget, att från statsmakternas sida snara åtgärder vidtagas på området. Framhållas må emellertid, att detta problem, bland annat, på grund av framställningar från försvarsverkens civila personals förbund redan är föremål för Kungl. Maj:ts särskilda uppmärksamhet. Sålunda må nämnas, att Kungl. Maj:t genom beslut den 30 december 1944 angivit vissa riktlinjer att läggas till grund vid planeringen av verksamheten efter återgång till fredsförhållanden vid dels försvarets fabriksstyrelse underställda fabriker och anstalter, dels ock signalverkstäderna i Sundbyberg och andra till försvarsväsendet hörande verkstäder med för nytillverkning lämpad reservkapacitet. Utskottet vill vidare erinra, att Kungl. Maj:t den 9 februari 1945 uppdragit åt krigsmaterielverket att efter samråd med vederbörande centrala förvaltningsmyndigheter inom försvarsväsendet samt övriga berörda myndigheter ävensom kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering verkställa och till Kungl. Maj:t inkomma med utredning rörande sysselsättningen vid försvarets fabriker och större verkstäder efter återgång till fredsförhållanden under beaktande av kraven på erforderlig beredskap.

Med anledning av vad i motionerna anförts rörande inrättande av produktionsnämnder vill utskottet framhålla, att Kungl. Maj:t genom beslut den 16 mars 1945 till försvarets avtalsnämnd överlämnat en av försvarsverkens civila personals förbund gjord framställning rörande formerna för samarbetet mellan arbetsledning och arbetare vid vissa arbetsplatser inom försvaret. Detta resulterade i att vid sidan av kollektivavtalsförhandlingarna mellan försvarsverkens civila personals förbund och försvarets avtalsnämnd överenskommelse träffats om inrättande av produktionsnämnder.

Under hänvisning till vad ovan anförts vill utskottet nu begränsa sig till att uttala en förväntan, att förenämnda utredning bedrivs med all skyndsamhet.

Utskottet vill därjämte framhålla, att utskottet förutsätter, att under tiden

utredningsarbetet pågår vederbörande myndigheter, därest arbetstillgången nedgår, iakttaga varsamhet vid entledigande av arbetare- och tjänstemannapersonal genom att i god tid även undersöka möjligheterna för personals överförande till andra arbetsområden.

Utskottet hemställer,

att riksdagen må, i anledning av motionen II: 187, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet ovan anfört.

Stockholm den 21 juni 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Lindström, Bäcklund, Bernhard Nilsson, Karl Andersson, Mannerskantz, Heiding, Gustaf Iwar Anderson, Gillström, Gustav Emil Andersson* och *Albertsson*; samt

från andra kammaren: herrar *Skoglund* i Doverstorp, *Svensson* i Grönvik, *Ward, Persson* i Tidaholm, *Bergström, Andersson* i Malmö, *Mårtensson, Hall, Norup, Holmström, Boman* i Kieryd och *Pettersson* i Degerfors.
